

Emanuel Rádl
Je Masaryk také filosofem?
(O naší nynější filosofii, Praha 1922, s. 22-34)

Hledal jsem na tuto otázku odpověď ve spisech našich mladých filosofů. Co jim Masaryk dovedl filosofického povědět? Co z něho přijímají, co nepřijímají? Který jeho spis zvláště studovali? Shledávám předně, že naši filosofové jsou velmi sečtělí; kolik autorit z celého světa uvádí např. Hoppe! Masarykovo jméno jsem tam nenašel. V Trnkově spise Záhada vědomí a poznání je na konci uvedena literatura na šesti stranách; z Masaryka je tam uvedena brožura o počtu pravděpodobnosti a Přehled nejnovější filosofie náboženství; v textu není o Masarykovi a jeho názorech zmínka. Ve Vorovkově knize je o Masarykovi poznámka (s. 62); byl prý odvážným gnostikem, věře v Boha („každý pokus o poznání, přesahující jistoty denní nebo vědecké zkušenosti nazývám slovem gnóse“ píše Vorovka). Program „Ruchu filosofického“ rozvinutý F. Pelikánem, má titul „Vláda demokracie ve filosofii“. O Masarykovi je tam zmínka: „Chápeme-li demokracii jako problém nejen politický a hospodářský, nejen mravní (jak chtěl Masaryk), ale i teoretický docházíme“ atd. A druhá zmínka: „Moderní filosofie je, říká Masaryk, po výtce praktická, tj. historická, sociologická.“ Možná ostatně, že jsem nějakou zmínku o Masarykovi přehlédl, ale o zmínku více nebo méně – to nerozhoduje; pozoruhodné je, jak naši mladé filosofii Masaryk není vůbec problémem. Srovnajte, jak se mnoho zabývají Bergsonem anebo jen Marešem! Kdyby tento zjev platil o jednom filosofovi, nic by neznamenal; ale není to zajímavé, že naši mladí filosofové vůbec Masaryka nepotřebují a že jim stačí Mareš? Tento problém si uvědomíme tím živěji, když si připomeneme, že naši mladí filosofové jsou vesměs „idealisty“. Přemýšleli snad o poměru Masarykově k idealismu? Vezměte do ruky Masarykovo Rusko a Evropu; vždyť je to pořád a pořád rozbor idealismu! Podívejte se jen do indexu a posuďte podle něho, kolik místa Masaryk v tom spise věnoval idealistům jako jsou Baader, Fichte, Hegel, Kant, de Maistre, Plato, Schelling, Schopenhauer a ovšem ruským idealistům slavjanofilům a mystikům; jak to přijde, že naši filosofové idealisté těchto úvah nepotřebují? Je jim jejich idealismus tak *příliš* jasný? Nebo: všichni naši mladí filosofové mluví s respektem o „náboženství“; nestálo jim za to, prostudovat Masarykovo učení o náboženství?

Pokládám toto přehlédnutí Masaryka za největší chybu nových našich filosofů nebo spíše za doklad jejich filosofické slabosti. Tím horší je tato věc, že se neudála úmyslně. Patrně jim vůbec nenapadlo pomyslet na to, že Masaryk je také filosofem, že má svůj zvláštní systém, že má svůj poměr k pozitivismu a k idealismu; patrně se jejich myšlenka nikde nesešla s myšlenkou Masarykovou. Jsou snad Masarykovy myšlenky příliš mělké, nedosahující hloubky problémů řešených našimi filosofy? Budou protestovat proti takovému výkladu; ale jaký je důsledek tohoto protestu?

Vyslovím ten důsledek bez obalu; naše mladá filosofie je příliš mělká. Nepíši to, abych snižoval, nýbrž abych upozorňoval. Tito spisovatelé se dají obalamutit hesly, která znějí hluboce a tajemně, jako „intuice“, „tvoření“, „idealismus“, „život“, „mystika“, „stěhování duší“ a píšící o těchto a takových heslech, myslí, že prohlubují filosofické poznání. Opravdu hlubokým filosofem je však ten, kdo nejde po slovech, nýbrž po myšlenkách, v jehož učení zní tóny z *každé* opravdové filosofie a který jemně reaguje *na každou* myšlenku. Vezměte Leibnize: jak v jeho učení hraje Plato, Aristoteles, scholastika, Descartes, matematika, biologie, jak je možno opět a opět se k němu vracet! Vezměte Nietzscheho: jak je citliv na učení Kantovo, na Darwina, na Goetha, na Schopenhauera, na Ježíše, na socialismus! Kdo by měl pochopit druhého myslitele než sám filosof? Nepravím, že filosof filosofa musí chválit; také boj bývá pochopením, někdy výborným pochopením.

Nepravím, že filosof filosofa musí citovat; ale z jeho výkladů musí být slyšet odezvu na myšlenky druhých lidí, odezvu, v níž myšlenka myšlenku pozdravuje, třebaš člověk člověka nechtěl znát. A této radosti z cizích myšlenek, tohoto hledání, kritizování, vytrvalého prohlubování vlastních názorů, hledání pomoci u myslitelů druhých a jemné citlivosti i k cizím názorům u našich filosofů vidět tuze málo. (...)

Naši idealisté se hněvají na mne za to, že jsem tvrdil, že nedbají Masarykovy filosofie. Jak této mé výtce rozumějí? Vorovka píše, že prý „Rádl vystupuje tak, jakoby on jediný mohl být prostředníkem mezi filosofií Masarykovou a celým národem, jakoby jedině v Realistickém klubu se podával správný výklad myšlenek Masarykových.“ Vykládal jsem v řadě článků o realismu v Real. Stráží, že nejde u nás koneckonců o to, že se Masarykovi nerozumělo a nerozumí, nýbrž že se *nestuduje*, že se v něm nevidí zvláštní filosof se svými problémy, a totéž jsem vytýkal českým filosofům v článku v Čase a nyní znova předpokládám veřejnosti. Trvám, že jsem tuto věc napsal jasně dost. Nejsm ještě, bohužel, tak daleko, abych mohl tvrdit, že já chápu názory Masarykovy lépe než Vorovka, tvrdím jen, že já se snažím je pochopit, Vorovka, mezi jinými, že jich vůbec nedbá. Chápete zajisté rozdíl v tomto dvojím tvrzení. připouštím rád, že druhý spisovatel, který se do studia Masaryka pustí, jej pochopí v tom onom jistě jinak a rád se opravím – ale Vorovka měl odpovědět na otázku, *stojí-li za to, Masaryka filosoficky studovat či nic.*

Studoval Masaryka Vorovka? Píše o něm v Nár. Listech 23. IX. toto: Masaryk nevypracoval uzavřeného systému; jednota jeho působení nedává systém, nýbrž „jeho osobnost, jeho povaha, jeho vzácně nadaná přirozenost.“ Nejde tu *o působení* Masarykovo, nýbrž o jeho filosofické učení; ale budiž; tak jako Vorovka, mluví jen lidé, kteří zdvořile chtějí říci, že je filosofie nezajímá anebo že Masarykova filosofie nestojí za to, aby se jí někdo zabýval. O nějaké roztomilé slečince např. můžeme říci, že sice její mluvení není dosti jednotné, ale že její povaha je okouzující – a ještě tím zdvořile vyjadřujeme nezdvornost. *Každá* opravdová filosofie je dána „osobností“, „povahou“, „vzácně nadanou přirozeností“, je-li však *pouze* tato osobnost pojítkem mezi projevy spisovatelovými, znamená to, že jeho názory pro nás nemají ceny.

Aby ještě více dotvrdil, že není třeba dbát Masarykovy filosofie, tvrdí Vorovka, že prý se Masaryk „vyvíjel“. Jeho vývoj prý snad zamezil, že u něho nevznikl nějaký „systém v pravém slova smyslu“. Rozumějte tomu: vyvíjela se patrně jen „osobnost“ Masarykova, neboť že se *názory* filosofů vyvíjí a mění, není námitkou proti tomu, aby měly jednotný základ. Nevyvíjel se Plato? Anebo Nietzsche? Kant, Fichte, Durdík? A přece lze mluvit o jejich filosofickém systému, leda byste systémem rozuměli německé profesorské pojednání. Užijte argumentace Vorovkovy o Platónovi. Plato nevypracoval uzavřeného systému; jednotu jeho působení dává jeho osobnost; nadto se Plato vyvíjel. Všechno to jsou triviální pravdy; představte si filosofa, který by odtud vyvozoval, že platonismus není jednotným pojetím světa.

Výklad Vorovkuv o Masarykovi potvrzuje, co jsem napsal: Vorovka nevidí v Masarykovi filosofa a filosofii Masarykovou neuznává z téhož důvodu jako plno jiných šosáků českých, kteří nemají o filosofii ponětí. Pro ně by byl Masaryk teprve filosofem, až by napsal knihu s nápisem „System des absolut sich für sich aus sich selbst entwickelnden Idealismus“, za kterou by dostal cenu od české Akademie. Protože však psal jen o socialismu a ruské filosofii, není jim dosti odborníkem.

Není vidět z výkladu Vorovkova, že by byl promyslel kterýkoli název Masarykův; jméno Masaryk je pro něho filosoficky hluché slovo, nadaný a slavný muž, osobnost, prezident – a dost. Na jediném místě píše o konkrétnější věci a stojí za to rozebrat to místo, abychom viděli, co naši filosofové z Masaryka znají: „Neváhám tvrdit,“ píše Vorovka, „že při sporu s Marešem o *Kantovu* filosofii správnější interpretace Kantova byla na straně Marešově než na straně Raýmanově a Masarykově aniž by tím filosofický profil Masarykův v mých očích nějak trpěl. Jako lidé jsme přece všichni přístupni omylu.“ Nemluvme o naivní myšlence Vorovkově, že by epizoda s Marešem něco znamenala v Masarykově vývoji, i kdyby bylo pravda, že Masaryk tehdy se ve svém posudku o Marešově knize zmýlil; vezměme věc opravdově a uvidíme, jak Vorovka píše o věci, o níž nemá tušení. Jeho výklad má ten smysl, jako by kdysi měli Raýman s Masarykem jakýs názor o Kantovi a Mareš jiný lepší názor a jakoby to Masaryk časem nahlédl a vyvinul se k tomuto názoru Marešovu. Nuže fakta jsou tato: Raýman se tehdy posmíval filosofii *vůbec*, ovšem a zvláště i Masarykově; aby ukázal, jak si neváží filosofického hloubání, napsal jednou, že se mu na Kantovi líbí, že uměl zachovat peníze. Masaryk odsoudil ostře Raýmana (padlo tehdy slovo „přírodoševcovina“), ale odmítl i spis Marešův „Idealismus a realismus“. Námitky měl mnoho; hlavní výtkou byla Marešova slabost: „Z knihy cítí se však jakás nezdravá mystika, nezdravá svou zvláštní slabostí a nerozhodností.“ Z třinácti odstavců posudku Masarykova jediný se týká učení Marešova o Kantovi a zní: „Obzvláště učení Kantovo není podáno kriticky. Jistě pro autora je nadměru důležité podat přesnou definici pojmu a priori; autor ji nepodává – a nepostřehuje, že mnohý přírodovědec a filosof tímž slovem označoval pojmy různé. Autorovi např. stačí Kantův důkaz, že máme apriorní formy nazírání; na těch formách prý můžeme zakládat apriorní úsudky *vůbec* (134); ale proč Kant tak úzkostlivě dokazuje a dovozuje kategorie, proč dokazuje apriorní ideje, proč apriorní kategorický imperativ? A dokázal Kant apriornost nazíráních forem prostoru a času? Myslím že ne.“ Na tuto kritiku Mareš odpověděl a Masaryk také; Masaryk nepolemizoval s Marešem o významu Kanta v *moderním myšlení*, nýbrž o speciální otázku vyjádřenou slovy: „Chyba profesora Mareše tkví v tom: v studiu Kanta nepronikl nad poznání, že Kant apriorních poznatků (v teorii!) nepřipouští nad zkušenost, a stále opakuje ve smyslu prý Kantově: nezkoumal jsem, odkud ty apriorní normy pocházejí; ukázal jsem, že je máme a že jen skrze ně je zkušenost možná. Avšak to, že ty normy máme podle Kanta není nic zvláštního, všecek úkol kritiky spočívá právě v tom, jak jsou možny (K. č. r. Úvod p. 26. Kirchm.) a proto výklad kritiky musí na to jak klást hlavní váhu.“ Jak vidět, Masaryk tvrdí pouze, že Mareš určité místo v Kantovi nevykládá správně, ovšem místo důležité. Při tom nešlo o spor mezi dvojím pojetím Kanta. Mareš tehdy se pustil bez přípravy filosofické do debaty o Kantovi a vykládal ho diletantsky; Masaryk to ve větě nahoře uvedené zřetelně naznačuje. Opravit se v této věci Masaryk nikdy nemohl, protože šlo o triviální otázku, ve filosofii nespornou.

Poměr Masarykův ke Kantovi s touto polemikou s Marešem souvisí jen nahodile. Je pravda, že Masaryk změnil svůj názor o Kantovi, ve věcech však, které se netýkají nejen Mareše ale ani učení o a priori; dříve Masaryk viděl význam Kantův (jak bylo zvykem) v jeho konkrétním učení o *a priori* a protože toto jeho učení nepřijímal, neměl rád Kanta *vůbec*. Později shledal jádro významu Kantova, v snaze dovést *vládu rozumu* do posledních důsledků a tento důsledný racionalismus Kantův dnes Masarykovi imponuje. Při tom Masaryk uznal Marešovo stanovisko asi tak, jako uznal Raýmanovo stanovisko, že Kant vynikl tím, že si vydělal hodně peněz.

Uznávám, že pro laika jsou to těžké otázky; ale pro filosofa, který o nich pronáší odborný soud, to musejí být otázky jasné. Napsal jsem o poměru Masarykově ke Kantovi článek v *Real. Stráži* a Vorovka se o něm zmiňuje; v tom článku je podán výklad doložený fakty, v čem Masaryk svůj názor změnil a v čem nic; je to jen důsledkem toho literárně

nepřípustného způsobu psaní, jaký jsem nahoře doložil, jestliže Vorovka dělá, jakoby nerozuměl oč běží. Ještě jednou: je to literárně zholá nepřípustné.

*

Nuže, případ s Kantem je jediný, kde Vorovka řekl o Masarykovi něco konkrétnějšího, než jen, že jeho působení je plodem jeho osobnosti. Nemám pravdu, tvrdě, že naši mladí filosofové Masaryka nestudují?

Nejde snad o to, projevovat prezidentovi republiky anebo zakladateli republiky úctu studiem jeho filosofie, nýbrž jde tu o hic Rhodus, hic salta! Kdo je opravdu filosofem a žije dnes v Čechách, *musí se* s Masarykem vypořádat. Český botanik, který by nedbal české květeny, český filolog, který by zapomněl, že existuje čeština, by byli všem pro smích; neplatí totéž o českém filosofovi? A dále: jak mohu důvěřovat českému filosofovi, že rozumí nějakým myslitelům např. buddhistickým, a že má pro ně opravdový zájem, když nerozumí filosofii domácí a nemá pro ni zájmu? Jsou-li to argumenta ad hominem, je dobré si připomenout i filosofický důvod. Má-li mít česká filosofie smysl jakožto filosofie česká, je málo, aby byla nahodilou snůškou výkladů sebe originálnějších; nestačí ani to, aby čeští filosofové instinktivně vyjadřovali nějakou společnou ideu, kterou jednou historie objeví a pojmenuje pak ideou českou. Český filosof musí si být vědom toho, že pokračuje v myšlenkách svých českých předchůdců. Snad jsou tyto myšlenky slabé, snad nesprávné; což však lze pokračovat v nich jen tím, že je chválíme? Třebas je být si vědom svého poměru k nim, k čemuž ovšem je nezbytno znát je. V tom záleží kulturní život lidský, jehož je filosofie částí, že jeho prvky nerostou jako dříví v lese, kde každý strom je sám pro sebe, beze vztahu k minulosti, a nýbrž že je uvědoměle historický, že pokračuje v práci pokolení předchozích. Filosofie není možná bez uvědomělého navazování na minulost a česká filosofie nechť navazuje na minulost českou. Jak kdo tu českou minulost pochopí, to je ovšem věcí jeho.

V našem případě Masarykova filosofie je částí českého kulturního života, již se filosof vyhnout nesmí. Může ji potírat ve jménu lepší idey; ale nemůže jí nedbat z týchž důvodů, z jakých český historik nemůže nedbat husitství nebo Bílé hory.